ОДЕЉЕЊЕ ЗА СПОЉНЕ ЦРКВЕНЕ ПОСЛОВЕ
Московске Патријаршије

О искривљавању православног учења о Цркви у делима представника Цариградске Патријаршије и наступима њених представника

Документ је одобрен на Архијерејском Саветовању Руске Православне Цркве 19. јула 2023. године.

Сабравши се ради заједничке молитве и братског општења у Духу Светом пред часним моштима преподобног Сергија Радоњешког у древној Тројице-Сергијевој лаври коју је основао, ми, архијереји Руске Православне Цркве, не можемо да ћутимо о тужној подељености, која се сада одвија у православном свету, насталој због погрешних поступака Цариградске Патријаршије и нових учења која шире њен Поглавар и званични представници. Сматрамо својом дужношћу да дигнемо глас у одбрану православног учења о Цркви, обраћајући се и нашој богољубивој пастви и сабрати-архипастирима православног света.

Иза расколничких поступака цариградских јерараха у Украјини, који су поделили православну светску породицу, стоје новотарије у учењу о Цркви, које интензивно шире ти исти јерарси, усмерене на рушење постојећих канонских темеља. Нови концепт првенства цариградског Патријарха, представљеног као земаљског поглавара Васељенске Цркве, додељује му права и привилегије које далеко превазилазе границе права било ког другог Предстојатеља Православне Помесне Цркве и крше канонска права других Цркава.

Већ 2008. године Свети Архијерејски Сабор Руске Православне Цркве у документу „О јединству Цркве“ сумирао је главне тезе новог еклисиолошког концепта представника Цариградске Цркве, напомињући да тај концепт полази од разумевања појединих канона (пре свега 9, 17. и 28. канона Четвртог Васељенског Сабора), које не дели читава пуноћа Православне Цркве, те постаје изазов за свеправославно јединство.

Према том концепту, а) сматра се да васељенском Православљу припада само она Помесна Црква, која општи са Цариградским престолом; б) Цариградска Патријаршија има искључиво право црквене јурисдикције у свим земљама православне дијаспоре; в) у тим земљама Цариградска Патријаршија пред државном влашћу једнолично представља мишљења и интересе свих Помесних Цркава; г) било који архијерej или клирик, који служи ван канонске територије своје Помесне Цркве, под црквеном јурисдикцијом је Цариграда, чак и ако он то не схвата, због чега, по жељи, може бити примљен у ту јурисдикцију без канонског отпуста; д) Цариградска Патријаршија утврђује географске границе Цркава и, ако се њено мишљење не подудара са мишљењем одређене Цркве поводом тога, на територији те Цркве може успоставити сопствену јурисдикцију; е) Цариградска Патријаршија једнострано одређује која аутокефална Помесна Црква може и не може да учествује у међуправославним манифестацијама.

Сабор је истакао да такво виђење Цариградске Патријаршије сопствених права и овлашћења ступа у непревазиђену противречност са многовековном канонском традицијом, на којој је заснован живот Руске Православне Цркве и других Помесних Цркава. Сабор је појаснио да сва поменута питања могу коначно да се разреше само на Васељенском Сабору Православне Цркве, а пре тога је позвао Цариградску Цркву да све до свеправославног разматрања набројаних новотарија испољи опрезност, и да се уздржи од корака који могу да униште православно јединство. То се нарочито односи на покушаје ревизије канонских граница Помесних Православних Цркава.

Претензијама Цариграда, на које је указивао Архијерејски Сабор 2008. године, сада су додате нове. На пример: а) Цариградска Патријаршија инсистира да има право разматрања жалби поводом судских одлука, које је донела било која Помесна Православна Црква, и коначног пресуђивања поводом истих; б) цариградски Патријарх сматра да има право да се меша у унутрашње послове било које Помесне Православне Цркве у случају да то сматра неопходним; в) цариградски Патријарх изјављује да има овлашћења да укида канонске казне уручене у другим Помесним Црквама, да *враћа чинове* лицима која су изгубила архијерејско достојанство због

ступања у раскол; г) штавише, одлуком цариградског Патријарха бивају *враћени чинови* лицима, која никада нису имала чак ни привидну канонску архијерејску хиротонију (на пример, лицима које је рукоположио рашчињен епископ и бивши ђакон који се представља као епископ); д) цариградски Патријарх сматра да има право да у своју канонску управу прими клирике било које епархије било које Помесне Цркве без канонских отпуста; ђ) цариградски Патријарх додељује себи искључиво право иницијативе у сазивању свеправославних сабора и других значајних свеправославних манифестација; е) на крају, упркос међуправославним споразумима, постигнутим током припрема за Свети и Велики Сабор Православне Цркве, који предвиђају да је додељивање аутокефалности некој Помесној Цркви могуће само уз сагласност свих општепризнатих Помесних Цркава, цариградски Патријарх изјављује да има искључиво право да проглашава аутокефалност нових Помесних Цркава у које спадају и оне које нису под јурисдикцијом Цариградске Цркве, и то без сагласности Предстојатеља и Сабора других Помесних Православних Цркава. Уз то, сам појам аутокефалности тумачи се тако да заправо значи да се аутокефална Црква потчињава Цариградској Патријаршији.

Приликом преношења свега из теорије у праксу, наведена одступања од православне еклисиологије би довела до дубоке кризе светског Православља. Непосредни узрок кризе био је упад Цариградске Патријаршије у Украјину. Овај антиканонски и злочиначки поступак, за који личну одговорност сноси цариградски Патријарх Вартоломеј, у саопштењима Светог Синода Руске Православне Цркве од 14. септембра и 15. октобра 2018. године, 26. фебруара 2019. године, као и у одлукама Светог Синода од 28. децембра 2018. године (*Часопис бр. 98*) и 4. априла 2019. године (*Часопис бр. 21*) оцењен је на одговарајући начин.

Посета Патријарха Вартоломеја Кијеву, која је уследила у периоду од 20. до 24. августа 2021. године, добила је канонску оцену на заседању Светог Синода Руске Православне Цркве 23–24. септембра 2021. године, који је одлучио: „Признати долазак цариградског Патријарха Вартоломеја и пратећих лица у Кијев без позива Патријарха московског и целе Русије, митрополита кијевског и целе Украјине Онуфрија и законских архијереја Украјинске Православне Цркве за грубо кршење канона, нарочито 3. канона Сардичког сабора и 13. канона Антиохијског сабора.“ (*Часопис бр. 60*). Међу недавним антиканонским посетама Патријарха Вартоломеја треба споменути и посете Литванији од 20. до 23. марта и Естонији од 16. до 20. јуна 2023. године.

Покушаји Цариграда да убеди све Помесне Православне Цркве у исправност предузетих поступака нису донели очекиване резултате.

У међувремену, цариградски Патријарх Вартоломеј већ је најавио нове антиканонске поступке. Конкретно, 21. марта 2023. године на састанку са премијером Републике Литваније у Виљнусу изјавио је: „Данас се пред нама отвара нова перспектива, као и могућност заједничког рада на стварању егзархата Васељенске Патријаршије у Литванији“[1]. Тиме се припрема још један упад на канонску територију Руске Православне Цркве.

Пошто се незаконити поступци Цариграда настављају, а идеје које искривљују православно учење о Цркви и даље развијају, сматрамо да је наша дужност да подсетимо нашу паству на основна начела, на којима је вековима грађена православна еклисиологија, и да целокупном православном Пуноћом сведочимо нашу верност тим непроменљивим начелима. Управо њихово кршење од стране цариградског Патријарха Вартоломеја је изазвало раскол у светском Православљу.

1. Претензије цариградског Патријарха на првенство власти над Васељенском Црквом

Цркву је на земљи установио Сам Господ Исус Христос. Она представља окупљање оних који верују у Христа, у које Он Сам сваког позива да уђе. Црква није обична људска заједница, у њој је присутан и делује Свети Дух.

Црква је богочовечански организам, мистичко Тело Христово, како о томе говори апостол Павле: „Благословен Бог и Отац Господа нашега Исуса Христа, који нас је благословио у Христу сваким благословом духовним на небесима... и све покори под ноге Његове, и постави Њега изнад свега за главу Цркви, која је Тело Његово, пуноћа Онога који све испуњава у свему.“ (Еф. 1:3, 22–23). Представа тела указује на јединство свих чланова Цркве под једном Главом – Господом Исусом Христом (в. Кол. 1:18).

Циљ Цркве је спасење људи и читавог света. Спасење се може стећи само у Цркви Христовој. Према речима свештеномученика Кипријана Картагинског, „онај ко нема Цркву за мајку, не може више имати Бога за Оца“[2].

Симбол вере указује на четири суштинска својства Цркве: јединство, светост, саборност и апостолство.

Црква је једна, јер је Бог један. Црква је једина и јединствена, јер уједињује вернике јединством вере, Крштењем, даром Светог Духа и евхаристијским општењем са Господом Исусом Христом. Црква је недељива: „Где је Христос, тамо је и Црква“[3], „Где је Свети Дух, тамо је и Црква“[4].

Црква је света, јер је света њена Глава – Исус Христос. Чланови Цркве се сједињују са Његовом светошћу.

Црква је саборна (католичанска), јер је распрострањена по читавом свету, отворена за вернике без обзира на време, место, порекло и друштвени статус оних који желе да ступе у њу. Саборност

Цркве се огледа и у општењу између Помесних Цркава које чине Васељенску Цркву. Упркос разлици у положајима која заузимају, епископи Помесних Цркава су међусобно једнаки, будући да су уздигнути у исти степен свештенства. Пошто је сваки епископ примио од Духа Светога једнаку благодат као и остали, достојанство свих епископа је једнако: „Епископ првог престола нека се не назива егзархом свештеника или врховни свештеник.“ (48. канон Картагинског сабора). Придавање неком епископу посебног значаја у сакраменталном или богословском смислу представља искривљавање саборности.

Својство саборности не искључује службу првенства. У документу „Став Московске Патријаршије о питању првенства у Васељенској Цркви“, који је усвојио Свети Синод Руске Православне Цркве 2013. године, напоменуто је да „у Светој Цркви Христовој првенство у свему припада њеној Глави – Господу и Спаситељу нашем Исусу Христу, Сину Божијем и Сину Човечијем“. У документу се наводи да се замена традиционалног и канонски оправданог *првенства части* Цариградске Патријаршије учењем о наводном *првенству власти* које јој припада оправдава неоснованим преносом овлашћења власти са нивоа епископије на ниво Васељенске Цркве, док истовремено на различитим нивоима црквеног живота првенство има *различиту природу* и *различита порекла*. Ти нивои су: а) епископија (епархија), б) аутокефална Помесна Црква и в) Васељенска Црква.

На *епархијском* нивоу првенство припада епископу. Порекло првенства епископа у његовој епархији је апостолско прејемство дато хиротонијом. У својој црквеној судбини епископ има пуноћу власти – сакраменталну, управну и проповедничку.

На нивоу *аутокефалне Помесне Цркве* првенство припада епископу, којег за Предстојатеља Помесне Цркве бирају његови епископи на Сабору. Порекло првенства на нивоу аутокефалне Цркве је избор првог епископа од стране Сабора (или Синода), који има пуну црквену власт. Предстојатељ аутокефалне Помесне Цркве је први међу једнаким епископима, како стоји у 34. Апостолском правилу: „Епископи свакога народа треба да познају првога од њих и да га сматрају као главу, и ништа важније да не предузимају без његовог знања, него сваки нека предузима само оно што се тиче његове епархије и подручних места. Али ни онај први Епископ нека не чини ништа без знања свих осталих Епископа. Јер ће тако бити једнодушност и прославиће се Бог у Светом Духу, Отац и Син и Свети Дух.“ Сабор (Синод) одређује овлашћења Предстојатеља, која су утврђена у саборно усвојеној повељи. Предстојатељ аутокефалне Помесне Цркве нема искључиву власт у њој, већ њоме управља саборно, у сарадњи са другим епископима.

На нивоу *Васељенске Цркве* као заједнице аутокефалних Помесних Цркава, првенство се одређује у складу са традицијом свештених диптиха и представља *првенство части*. Порекло првенства части на нивоу Васељенске Цркве је канонско предање Цркве забележено у свештеним диптисима и признато од стране свих аутокефалних Помесних Цркава. Канонска правила, на којима се заснивају свештени диптиси, не пружају првом епископу по части било каква овлашћења у целој цркви[5].

Вековима су ово схватање заступали и сами цариградски Патријарси, нарочито оспоравајући претензије римског Папе на васељенску јурисдикцију. Међутим, сада један од водећих теолога Цариградске Патријаршије тврди: „Феномен антипапизма, схваћен као одрицање *првог* у Васељенској Цркви... заправо је јеретички... Главни проблем у дијалогу Православних Цркава са Римом је чињеница да оне данас одбијају да међу собом признају било какво првенство налик на римско“[6].

У данашње време Цариградска Патријаршија је развила и спроводи нову визију првенства на нивоу Васељенске Цркве. Цариградски Патријарх није представљен као „први међу једнакима“, већ као „први без једнаких“[7]. Његово првенство у Васељенској Цркви наликује на првенство Бога Оца у Светој Тројици[8]. Он је, наводно, „духовни отац свих људи, независно од тога да ли они то разумеју или не“[9]. Друге Помесне Цркве се доживљавају као да су под окриљем једне Цркве, захваљујући општењу са Цариградом[10]. Посебна овлашћења цариградског Патријарха се дефинишу као да проистичу из неких до сада непознатих привилегија, добијених скоро од самих апостола[11]. Право наступања у име целокупне православне Пуноће представља се као да аутоматски произилази из положаја који заузима цариградски Патријарх, а не оног положаја, који су прихватиле Помесне Цркве на основу свеправославног консензуса[12].

У званичним говорима садашњег Предстојатеља Цариградске Патријаршије ова Помесна Црква се фактички поистовећује са Васељенским Православљем. Говорећи у Виљнусу 22. марта 2023. године Патријарх Вартоломеј је изјавио: „Да ли ће Православље и даље бити духовно вођено својим извором и заштитником, својим традиционалним и историјским центром – Васељенском Цариградском Патријаршијом? То је суштинско питање које одређује карактер, идентитет и постојање Православља“[13].

Патријарх Вартоломеј тврди да „Васељенска Патријаршија Православљу служи као квасац, који „укисели све тесто“ (Гал. 5:9) Цркве и историје“. Цариградска Патријаршија „представља прави црквени етос Православља:„У почетку беше Реч... У Њему беше живот, и живот беше светлост људима“ (Јн.1:1,4). Почетак Православне Цркве је Васељенска Патријаршија, „у томе је живот, а живот је светлост Цркава“[14]. Цитирајући изјаву блаженопочившег митрополита гортинског и аркадијског Кирила да *Православље не може постојати без Васељенске Патријаршије*, Патријарх Вартоломеј изјављује да „свако од нас мора бити још чвршће сједињен са Првим међу нама, да би пио из дубоког извора, чији извор представља наша побожна нација и непорочна вера“. Наводи се да „Васељенска Патријаршија сноси одговорност за довођење ствари у црквени и канонски поредак, јер само она има канонску привилегију, молитву и благослов Цркве и Васељенских Сабора да испуни ту највишу и искључиву дужност, као брижна Мајка и мати Цркава. Ако се Васељенска Патријаршија одрекне своје дужности и напусти међуправославну сцену, Помесне Цркве постаће „као овце без пастира“ (Мт. 9:36), трошећи своју снагу у црквеним иницијативама, у којима се смирење вере меша са гордошћу власти.“[15]. Према мишљењу Патријарха Вартоломеја, учење о равноправности Православних Предстојатеља представља искривљавање православне еклисиологије на које сматра да је неопходно упозоравати епископе Цариградске Цркве: „Без уважавања пожртвоване, кенотичке и незаменљиве одговорности цариградског Патријарха међу православнима, еклисиологија никако не може бити рационална, и ни у ком случају не одговара начину размишљања и етосу отаца који су нам претходили, како на овим местима, тако и на другим. Ти пак служи правој и непроменљивој еклисиологији, која је

далеко од тужног искривљавања тога да смо сви једнаки, а да први, цариградски, постоји просто „ради части“. Да, једнаки смо, имамо исти архијерејски чин, али смо на основу канона и вековног предања добили друге привилегије, које су од кључног значаја и јединствене по природи, којих се ни у ком случају не намеравамо одрећи.“[16]

Патријарх Вартоломеј отворено изјављује да цариградски Предстојатељи имају искључиво право да се самоиницијативно мешају у унутрашње послове било које Помесне Цркве поводом било ког питања, да самостално оцењују, укидају или преиспитују поступке Предстојатеља аутокефалних Цркава, ако их у Цариграду признају за „недовољне“: „Велика Црква Христова, када је реч не само о догмама, светим предањима, канонским црквеним одредбама или општим питањима, која се тичу целокупног тела Цркве, већ и о свим релативно важним појединачним питањима од интереса за неку Помесну Цркву, никада и нигде није успоравала, нити ускратила права старатеља у погледу бриге и подршке, некада по сопственој иницијативи и осећању дуга, а некада на молбу заинтересованих страна, дајући свој делотворан допринос, као арбитар, у решавању спорова који настају између светих Божијих Цркава, решавању несугласица између пастира и паства, отклањању додатних тешкоћа и враћању црквених послова на канонски пут, јачању некада недовољних поступака духовних поглавара појединачних Цркава, подршци слабих, сумњичавих и оних који су постали жртве интрига у Православљу, спречавању, укратко говорећи, било којих моралних и материјалних опасности које прете благостању тих пресветих Цркава“[17].

Сваки раскид општења са Цариградском Патријаршијом било које Помесне Цркве се представља као њено отпадање од Православља: „Онај ко прети да прекине евхаристијско општење са Васељенском Патријаршијом тиме оштећује себе, одсецајући се од дебла дрвета Православне Цркве“[18].

Цариградска Патријаршија, преузимајући на себе искључива овлашћења у Православној Цркви, не сматра да је обавезују чак ни одлуке Сабора које сазива. Тако је 2018. године Синод Цариградске Патријаршије донео одлуку да се свештенослужитељима омогући други брак под одређеним условима. То одређење је у директној супротности са документом „Тајна Брака и препреке за ступање у Брак“ усвојеним на Критском сабору, чије је одлуке Цариградска Патријаршија прогласила обавезним за све, чак и за Помесне Цркве које су одбиле да учествују на њему.

Овакво поимање првенства у Васељенској Цркви и места цариградског Патријарха у породици Помесних Православних Цркава је у радикалној супротности са православним црквеним Предањем и Руска Православна Црква, која остаје привржена слову и духу црквених канона, категорички га одбацује.

Светоотачко предање и православно учење о Цркви потврђује једнакост Предстојатеља Светих Божијих Цркава, и првом од њих не пружа било каква овлашћења у погледу власти. О томе су

кроз историју сведочили, поред осталих, и Најсветији Источни Патријарси, међу којима и цариградски.

Цариградски Патријарх Јован X Каматир (1198–1206) у писму римском Папи Инокентију инсистирао је да Римска Црква не може бити мајка другим Црквама, јер „постоји пет великих Цркава, које су удостојене патријаршијског достојанства, а она [Римска Црква] је прва међу једнаким часним сестрама“; „у односу на те велике престоле мислимо да је Римска Црква прва по реду и да се поштује само због тог достојанства, будући да је прва у односу на друге сестринске Цркве које су равноправне и које имају истог оца, рођене од стране једног Небеског Оца „по Коме се сва чељад и на небесима и на земљи зову (Еф. 3:15), а ни у ком случају нисмо научени да је она учитељица и мајка других [Црква]“[19].

„Исповедање вере“ александријског Патријарха Митрофана Критопула из 1623. године, које су потписали цариградски Патријарх Јеремија III, антиохијски Патријарх Атанасије V, јерусалимски Патријарх Хризант и неколико архијереја Цариградске Цркве дефинише: „Између четири Патријарха постоји једнакост која заиста приличи хришћанским пастирима. Нико од њих се не уздиже изнад других, и нико не сматра да је достојан да се назове главом Католичанске Цркве... Глава Католичанске Цркве је Господ Исус Христос, Који је глава свих, од Кога је сачињено цело тело (Еф. 5:15–16)... Знајући то, четири најсветија и блажена Патријарха Католичанске Цркве, наследници Апостола и поборници истине, не желе никога да називају главом, задовољавајући се названом обоженом и свемогућом Главом, Која седи са десне стране Оца и све посматра. Они се у свему подједнако односе једни према другима. Осим катедре, међу њима нема никаквих других разлика. Председава цариградски, упоредо с њим александријски, затим антиохијски, а до њега јерусалимски“[20].

Одбијајући позив римског Папе на Први ватикански сабор, цариградски Патријарх Григорије VI 1868. године је писао: „Не можемо прихватити да у целој Цркви Христовој постоји извесни епископ који управља и нека друга глава сем Господа, да постоји извесни Патријарх... који говори са катедре и који је изнад Васељенских Сабора... или да Апостоли нису били једнаки, што вређа Свети Дух, који је све подједнако просветлио, или да неки Патријарх или Папа нису имали старешинство над престолом [добијено - *прим.прев.*] од Сабора, људи него, како кажете, по божанском праву“[21].

Цариградски Патријарх Антим VII је 1894. године у писму римском Папи Лаву XIII такође истакао једнакост Предстојатеља и Помесних Цркава: „Божански оци, поштујући епископа Рима само као епископа владајућег града империје, доделили су му почасну привилегију председавања, гледали га једноставно као на првог међу осталим епископима, односно на првог међу једнакима, какву су привилегију касније дали и епископу града Цариграда, када је тај град постао владајући у Римској империји... Свака појединачна аутокефална Црква на Истоку и Западу је била потпуно независна и самоуправна за време седам Васељенских Сабора... а римски епископ није имао право да се меша, будући да је и сам био потчињен саборним одредбама“[22].

Историја Цркве зна за многе случајеве када цариградски архијерej пада у јерес или раскол. На пример, цариградски епископ Јевсевије је био аријанац, а Македоније духоборац. Цариградски епископ Несторије је био јересиарх због чега је на Трећем Васељенском Сабору био свргнут и изопштен из Цркве. Цариградски Патријарси Сергије I, Пир, Павле II и Петар су били монотелити, а Патријарси Анастасије, Константин II, Никита I, Теодот Каситера, Антоније I Касимата и Јован VII Граматик су били иконоборци. Патријарси Митрофан II и Григорије III Мама су били у унији са Римом.

Припадност Православној Цркви се не одређује постојањем или непостојањем општења са цариградским Патријархом, већ чврстим придржавањем догматског и канонског предања. У оним случајевима када и сам цариградски Патријарх падне у јерес или раскол, као што се много пута дешавало у историји, ван општења са Православном Црквом је он, а не они који су ради заштите истине и поштовања канона принуђени да прекину црквено општење са њим. На пример, када је цариградски Патријарх ступио у унију, друге Помесне Цркве су наставиле да чврсто чувају православну веру, а пуноћа благодати у њима није била умањена, због тога што привремено нису општиле са цариградским Патријархом.

У Православној Цркви не може постојати Предстојатељ који има посебне привилегије у односу на друге Предстојатеље. Глава Васељенске Цркве је Господ Исус Христос („Он је глава тела Цркве“ – Кол. 1:18), а не Васељенски Патријарх[23]. Мешање једне Помесне Цркве у послове друге Цркве је неприхватљиво. Првенство цариградског Патријарха међу Предстојатељима Помесних Православних Цркава је првенство части, а не власти. Оно му не даје никакве посебне привилегије, осим оних које може стећи консензусом Помесних Православних Цркава, као што је био случај током припрема за Свети и Велики Сабор Православне Цркве, када су договором Цркава цариградском Патријарху поверене функције координатора процеса.

У овом тренутку, због ступања цариградског Патријарха у раскол, Руска Православна Црква не може да му призна ово почасно првенство. Како је Свети Синод истакао у саопштењу од 15. октобра 2018. године, ступање у општење са онима који су пали у раскол, а тим пре са изопштенима из Цркве, једнако је ступању у раскол, које строго осуђују канони Свете Цркве: „Ако неко од епископа, свештеника, ђакона или неко други из клира има заједницу са онима који су одлучени, нека и сам буде изван црквене заједнице као онај који ствара неред у црквеном поретку.“ (2. канон Антиохијског сабора; уп. 10, 11. Апостолско правило).

У одлуци од 23–24. септембра 2021. године Свети Синод је навео да је „Патријарх Вартоломеј изгубио поверење милиона верника, подржавши раскол у Украјини“, и нагласио да „у условима када већина православних верника у свету нису у црквеном општењу са њим, он више нема право да наступа у име читавог светског Православља, нити да се представља као његов вођа“[24].

2. Претензије Цариградске Патријаршије на улогу највишег апелационог суда у Васељенској Цркви

Претензија на наводне „канонске привилегије цариградског Патријарха да прихвата жалбе архијереја и свештенства свих аутокефалних Цркава“[25] представља грубо кршење канонског поретка који постоји у Православној Цркви. Ову претензију Цариград заснива на 9. канону Четвртог Васељенског Сабора[26], који прописује да се жалба против „митрополита области“ упућује „или егзарху велике области или престолу владајућег Цариграда.“

Међутим, ово правило не важи за све Помесне Цркве, већ за Цариградску Помесну Цркву и делује само у њеним оквирима. О томе говори извесни византијски тумач канона Јован Зонара, који јасно истиче да „цариградски Патријарх није постављен за судију свих митрополита без изузетка, већ само потчињених. Јер он не може привести правди митрополите Сирије, Палестине и Феникије или Египта против њихове воље, али сиријски митрополити подлежу суду антиохијског Патријарха, а палестински јерусалимског Патријарха, а египатским мора судити александријски Патријарх од кога примају хиротонију и коме су и потчињени“[27].

Преподобни Никодим Светогорац у „Пидалиону“, веома поштованом извору црквеног канонског права Цариградске Цркве, истиче да „цариградски Предстојатељ нема право да делује у дијецезама и областима других Патријараха, и то правило му није дало право да прихвата било које жалбе у Васељенској Цркви“. Наводећи низ аргумената у прилог овом тумачењу, преподобни Никодим закључује: „У данашње време... цариградски Предстојатељ је први, једини и последњи судија митрополитима који су му потчињени, али не и оним потчињеним другим Патријарсима“[28].

У различитим епохама било је случајева да су се Предстојатељи других Помесних Цркава обраћали цариградском Патријарху за помоћ. Ова пракса се нарочито огледа у „Окружној посланици Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве свим православним хришћанима“ (1848) у којој стоји: „Александријски, антиохијски и јерусалимски Патријарси у необичним и компликованим случајевима пишу цариградском Патријарху, јер је овај град престоница самодржаца и, штавише, има предност додељену од стране Сабора. Ако се братским учешћем поправи оно неопходно, добро је, а ако не, онда се ствар преноси надлежној власти. Али ово братско учешће у хришћанској вери не остварује се на рачун поробљавања Цркава Божијих“[29].

Међутим, прво, овде је реч о конкретним Помесним Црквама – Александријској, Антиохијској и Јерусалимској, а не генерално о свим Црквама, које су икада постојале и постоје. Друго, реч је о „необичним и компликованим“ стварима, које Предстојатељи тих Цркава самоиницијативно преносе цариградском Патријарху на разматрање у случају да сами не могу да реше та питања. Треће, у тексту се јасно каже да учешће Цариграда у решавању оваквих питања не сме да наноси штету у погледу слободе Помесних Цркава. Четврто, нигде у овом тексту се не каже да би поједини епископ или клирик једне или друге Помесне Цркве, заобилазећи свог Предстојатеља или највишу саборну власт своје Цркве, могао да се жали цариградском Патријарху. Пракса обраћања цариградском Патријарху у сложеним и компликованим стварима је заснована на томе што је „овај град престоница самодржаца“, премда, као што је познато, више није. Очигледно је да се одговарајућа овлашћења Цариградске катедре нису могла простирати изван територије, која

се налазила под влашћу поменутих самодржаца: 1848. године такав самодржац је био султан, па се стога на овом месту могло говорити само о помесним црквама унутар Османског царства.

У новијој историји било је случајева да су се неке Помесне Цркве, које представљају њен Предстојатељ и Синод, самоиницијативно обраћале Цариграду за помоћ, ако нису могле самостално да реше настали проблем. Цариградски Патријарх у таквим случајевима није деловао као највиши апелациони суд, већ као координатор помоћи, коју су страдалној Цркви пружале друге Помесне Православне Цркве.

Пример таквог свеправославног деловања, спроведеног уз координирајућу улогу Цариградске Патријаршије, може бити једна од етапа исцељења раскола у Бугарској Православној Цркви. На молбу бугарског Патријарха Максима 1998. године цариградски Патријарх Вартоломеј је председавао Светим великим и проширеним сабором сазваним у Софији, на коме су од 30. септембра до 1. октобра 1998. године учествовали Предстојатељи и представници тринаест Помесних Православних Цркава. Сабор је прихватио покајање низа архијереја који су били у расколу[30], а са њима и покајање клирика, монаштва и мирјана, ујединивши их поново са канонском Бугарском Православном Црквом[31].

Много година касније Патријарх Вартоломеј изнео је претензије на „излечење украјинског раскола“, али је поступио потпуно другачије него лечећи раскол у Бугарској Цркви. Ако се у том случају руководство Бугарске Цркве обратило Цариграду, у овом случају ни Свештеноначалство Руске Православне Цркве, ни Свештеноначалство самоуправне Украјинске Православне Цркве се нису обраћали Цариграду да реши проблем. Секуларна власт украјинске државе и две групе расколника су се обратиле Патријарху Вартоломеју, заобилазећи канонску Украјинску Православну Цркву. Одлука Цариграда да „врати чин“ бившем кијевском митрополиту Филарету Денисенку, који је изопштен из Цркве, прихваћена је као кршење црквених канона.

Неопходно је подсетити да је 26. августа 1992. године, као одговор на обавештење о свргавању митрополита кијевског Филарета, цариградски Патријарх Вартоломеј писао Патријарху московском и целе Русије Алексију II: „Наша Света Велика Црква Христова, признајући пуноћу искључиве надлежности Ваше Пресвете Руске Цркве у овом питању, прихвата одлуку [вашег] Синода о наведеном“. Одговор Патријарха Вартоломеја од 7. априла 1997. године на обавештење о анатемисању Денисенка гласи: „Примивши обавештење о поменутој одлуци, обавестили смо о томе јерархију нашег Васељенског Престола и замолили је да од сада нема никакво црквено општење са поменутим лицима.“ Према томе, чак и да је Цариградска Патријаршија имала право да прихвата жалбе из других Помесних Православних Цркава, у овом случају цариградски Патријарх, према канонима[32], не би могао поново да прихвати жалбу бившег митрополита Филарета Денисенка, јер је већ претходно признао пуноћу искључиве надлежности Руске Православне Цркве поводом тог случаја, и сложио се са одлуком њеног Архијерејског Сабора без икаквих предлога о преиспитивању случаја. Уосталом, било каква жалба бившег кијевског митрополита Филарета била је очигледно безначајна и зато што је вршио богослужења и хиротоније док је био осуђен, чиме је, према канонима[33], изгубио право на преиспитивање свог случаја.

„Враћање чина“ бившем митрополиту Филарету Денисенку, које је једнострано предузето од стране Цариградске Патријаршије без суђења и преиспитивања случаја, безначајно је у светлу свештених канона, а посебно 15. канона Антиохијског сабора, 105. (118.) канона Картагинског сабора и канонске посланице Картагинског сабора Папи Келестину[34].

Поступци спроведени у Цариграду у октобру 2018. године ни по форми се не могу назвати апелационим судом. Не само да није било преиспитивања одлука црквених судова донетих против Филарета Денисенка и Макарија Малетича, него није било ни основног упознавања са биографијама тих лица. Тако је Патријарх Вартоломеј писао о жалбама које је добијао „од некадашњег кијевског господина Филарета, као и... од некадашњег лавовског господина Макарија“[35], иако је Николај Малетич у време ступања у раскол био ожењен протојереј.

У настојању да прошири обим својих измишљених права и створи нове преседане, Свети Синод Цариградске Патријаршије је 17. фебруара 2023. године „поништио“ утврђене одлуке црквеног суда Виленске епархије о одузимању свештеничког чина петорици свештенослужитеља због канонских преступа која су починили, и, по препоруци Патријарха Вартоломеја, „вратио“ им некадашње црквене степене. Истовремено, и поред уверавања о „темељном проучавању предмета који се разматрају“, Свети Синод Цариградске Патријаршије није имао материјале из судских спорова, те се заснивао искључиво на личним изјавама поменутих клирика, који једнострано одражавају њихова мишљења и интересе[36]. Дана 27. јуна 2023. године, на сличан начин, без проучавања судског материјала, на основу личне изјаве, клирику Московске епархије је „враћен“ свештенички чин, иако процес одузимања чина, који је покренуо епархијски црквени суд, није био завршен (у време разматрања питања у Цариграду Патријарх московски и целе Русије није потврдио казну)[37].

Проширујући своје незаконите активности, Свети Синод Цариградске Патријаршије је 25–26. априла 2023. године разматрао жалбе двојице клирика Православне Цркве у Америци, који су због канонских преступа подвргнути казнама од стране црквеног суда њихове Помесне Цркве.

Најопаснија ситуација се ствара када било који клирик, који је прекршио свештене каноне и коме је одузет чин у његовој Помесној Цркви, може да се жали Цариграду и да добије „враћање чина“. Штавише, од таквих клирика се може створити структура Цариградске Патријаршије на канонској територији друге Помесне Цркве.

3. „Враћање чина“ расколницима који нису имали канонску хиротонију или су изгубили чин због ступања у раскол

Несумњиво кршење свештених канона и одступање од вековне црквене праксе представља „враћање чина“ украјинским расколницима од стране Цариградске Патријаршије.

Одлуком Светог Синода Цариградске Патријаршије од 11. октобра 2018. године „јерарси“ и „клирици“ двеју расколничких структура у Украјини, УПЦ КП и УАПЦ, примљени су у црквену заједницу „у постојећем чину“, не узимајући у обзир околности њихове осуде, нити постојање хиротоније.

Та одлука је донета упркос томе што се расколници нису покајали, и што се нису поново ујединили са Украјинском Православном Црквом од које су се отцепили, и према којој су и даље непријатељски настројени. Тиме је нарушен најважнији услов за пријем расколника у Цркву – њихово покајање и поновно уједињење са Помесном Црквом од које су се отцепили. Међутим, управо под тим условом, и у древно и у савремено доба, Света Црква је исцељивала расколе, што потврђују многи примери.

На пример, разматрање проблема мелитијанског раскола на Првом Васељенском Сабору одвијало се уз непосредно учешће Александријске Цркве у оквиру које је настао и која је страдала због њега. Александријски епископ Александар, како се наводи у актима сабора, „био је главна личност и учесник свега што се одвијало на Сабору“. Карактеристично је следеће: враћајући се у Цркву, епископима, који су рукоположени у расколу, морао је бити утврђен чин светотајним рукоположењем (Μυστικ βεβαιωθεντονιζ βεβαιωθεντας). Они су били у подређеном положају у односу на канонског епископа. Наређено им је „да не чине ништа без сагласности епископа католичанске и апостолске Цркве, која је била под управом [епископа александријског] Александра.“

На сличан начин је Први Васељенски Сабор донео одлуку поводом новацијанског раскола. Према 8. канону, епископи-новацијанци су морали да „писмено признају“ да ће у свему следити одредбе Католичанске Цркве. Након тога, после њихове хиротесије (ωστε χειροθετουμενους αυτους), приступили су Цркви и (као и мелитијанци) стављени су у зависан положај у односу на локалне канонске епископе.

Седми Васељенски Сабор, који се бавио питањем прихватања епископа иконобораца у Цркву, захтевао је од њих писмено покајање, што су и учинили. Истовремено, случај сваког епископа-иконоборца су посебно разматрали оци Сабора, о чему се говори у актима сабора, а епископи, који су били најревноснији иконоборци, попут митрополита неокесаријског Григорија, детаљно су испитивани и неколико пута позивани на заседања Сабора.

У новијој црквеној историји исти принцип је примењиван на Сабору Предстојатеља и представника Помесних Православних Цркава у Софији 1998. године. Епископи расколници су

примани у заједницу тек након покајања и изражавања спремности да се поново уједине са канонском Бугарском Православном Црквом.

Расколници у Украјини се нису покајали, нити су се поново ујединили са Украјинском Православном Црквом и њеним Предстојатељем, Његовим Блаженством митрополитом кијевским и целе Украјине Онуфријем. Одлука Светог Синода Цариградске Патријаршије да те људе прими у црквену заједницу сведочи одступање од вековне праксе, која је дубоко заснована на православном учењу, што, пак, доводи до искривљеног схватања природе и устројства саме Цркве.

Озбиљност антиканонског поступка Цариградске Патријаршије погоршава то што су свим без изузетка расколничким „епископима“ и обичним „клирицима“ „враћени“ њихови чинови самовољном одлуком њеног Синода, без испитивања апостолског прејемства њихове хиротоније. У међувремену, у многим случајевима хиротонија украјинских расколника, чак у икономији, не може бити призната као валидна.

Јерархију такозване „Украјинске аутокефалне православне цркве“ (УАПЦ) основали су бивши ђакон Туљске епархије Виктор Чекалин (рашчињен 1983. године) и бивши житомирски и овручки епископ Јован Боднарчук (рашчињен 1989. године), који су 1990. године „рукоположили“ прве епископе УАПЦ. Истовремено, Виктор Чекалин, који се представљао као „јаснопољански епископ Викентије“, никада и нигде (чак и у неканонским заједницама) није примио не само епископску, него чак ни презвитерску „хиротонију“.

Главни део актуелног „епископата“ УАПЦ, који је део такозване „Православне цркве Украјине“, има прејемство „хиротоније“ од ове две особе. Конкретно, „митрополит галицки“ Андреј Абрамчук, који је саслуживао Патријарху Вартоломеју у Саборној цркви Светог Ђорђа 6. јануара 2021. године, „хиротонисан“ је уз учешће В. Чекалина. Епископску „хиротонију“ од „чекалинске“ јерархије примио је и бивши поглавар УАПЦ Макарије Малетич, који је себе називао „митрополитом кијевским и целе Украјине“.

Такозвана „Украјинска православна црква Кијевске патријаршије“ настала је као резултат преласка бившег митрополита кијевског Филарета Денисенка у УАПЦ 25. јуна 1992. године, којег је две недеље пре тога Архијерејски Сабор Руске Православне Цркве рашчинио због низа оптужби, а, поред тога, 27–28. маја 1992. године Архијерејски Сабор Украјинске Православне Цркве забранио му је да служи.

Придруживши се расколничкој УАПЦ, бивши митрополит Филарет је дуго саслуживао са „чекалинским“ јерарсима, тј. са онима који никада нису имали архијерејску хиротонију. Упркос покушајима бившег митрополита Филарета да тајно „поново рукоположи“ јерархе УАПЦ уз помоћ

бившег викарног епископа Јакова Панчука и бившег лавовског епископа Андреја Горака, који су за њим кренули у раскол, и којима су такође били одузети свештенички чинови, део јерарха те структуре је одбио „поновно рукоположење“. После распада украјинског раскола 1993. године на две неканонске структуре, „чекалински“ епископат УАПЦ је више пута прелазио у УПЦ КП и обратно, учествујући више пута у вршењу „архијерејских хиротонија“. С тим у вези, постојање чак и формалних знакова апостолског прејемства у „хиротонијама“ УПЦ КП не може бити прихваћено без детаљног истраживања.

Околности легализације украјинског раскола потврђују да у Фанару уопште нису истраживали хиротоније украјинских расколника. То потврђује и горепоменуто „постављање“ поглавара УАПЦ Макарија Малетича за „бившег митрополита лавовског“, иако га нико никада није лишио и није могао лишити тог чина, јер је УАПЦ приступио у чину протојереја (којег је накнадно лишен), а архијерејску „хиротонију“ и чин „епископа лавовског“ је примио у расколу. Штавише, као резултат аутоматског прихватања „у постојећем чину“ свих лица, која су у то време била део неканонских УАПЦ и УПЦ КП, Цариград је признао Михаила Љароша[38], који је живео у Паризу, за „митрополита корсунског“, који је постао „јерарх“ такозване „Православне цркве Украјине“. У међувремену, прејемство архијерејске „хиротоније“ овог човека сеже до грчких расколника-старокалендараца.

Противправни поступци цариградског Патријарха да „враћа чинове“ лицима, која их никада нису имала, у низу Помесних Православних Цркава наишли су на одговарајућу канонску оцену. Према речима Његове Светости Патријарха српског Порфирија, „Црква је Црква, а нелегална парасинагога може постати Црква само покајањем и канонском процедуром, а никако нечијим потезом пера“[39]. „Они који су се удаљили од Цркве и који су лишени свештеничке хиротоније не могу представљати здрав црквени организам“[40], констатовао је Архијерејски Сабор Пољске Православне Цркве.

Како с правом примећује Његово Блаженство архиепископ албански Анастасије у писму цариградском Патријарху Вартоломеју од 21. марта 2019. године, „исправљање мелитијанског раскола и прихватање незаконито рукоположених лица од стране Мелитија по икономији подразумевало је следеће етапе: 1) покајање; 2) полагање руку канонског епископа – најмање што је потребно за потврду апостолског прејемства; 3) молитва и 4) на крају, помирење. Реч је о принципу који важи у свим случајевима без изузетка, а приликом повратка расколника у Православну Цркву...“ Такође, неумесно је поредити украјински раскол са поделом насталом између Руске Православне Заграничне Цркве и Цркве у Отаџбини, која је превазиђена 2007. године. Јерарси Руске Заграничне Цркве никада нису рашчињени и, како истинито пише Његово Блаженство архиепископ албански Анастасије у поменутом писму, „у том случају није било отпадања од Цркве, анатема, а апостолско прејемство није доведено у питање“, што је нарочито потврђено у вишеструким случајевима саслуживања јерарха многих Помесних Православних Цркава (међу којима је и Цариградска), са архијерејима Руске Заграничне Цркве.

Умесно је поменути и образложење саопштења Секретаријата Светог Синода Албанске Православне Цркве од 15. новембра 2022. године у коме се поставља питање законитости

хиротоније садашњег „предстојатеља“ ПЦУ, бившег митрополита Филарета (Денисенка), који је изопштен из Цркве: „Када се рукоположени одвоји од Цркве, изопшти, анатемише и протера, он постаје неактиван, не преноси никакву благодат (као што електрични уређај не преноси енергију када је искључен са извора струје). Наравно, оно што се никада није догодило не може постати остварено, пуноважно и законито једноставном административном одлуком. Управо је у томе разлог забринутости поводом законитости рукоположења Епифанија од стране Филарета“.

Неопходно је признати да „јерарси“ такозване „Православне цркве Украјине“, формиране одлуком цариградског Патријарха Вартоломеја од две раније постојеће неканонске структуре, УАПЦ и УПЦ КП, немају канонска рукоположења, због чега нису епископи. Било који јерарх канонске Цркве, који ступи у саслуживање са њима тим саслуживањем, у складу са црквеним канонима (9. канон Картагинског сабора; 2, 4. канон Антиохијског сабора; 11, 12. Апостолско правило), и сам ступа у раскол и подлеже изопштавању. Будући да нема ни право, ни жељу да ступи у евхаристијско општење са оваквим „јерарсима“ након што их је Цариград признао, Руска Православна Црква је на заседању Светог Синода од 15. октобра 2018. године била принуђена да констатује да евхаристијско општење са Цариградском Патријаршијом није могуће све док она не одступи од својих антиканонских одлука. Одлуке Светог Синода[41] о немогућем евхаристијском општењу проширили су се и на оне Предстојатеље и јерархе Помесних Православних Цркава, који признају легитимизацију украјинског раскола и ступају у саслуживање са лицима, која немају канонску хиротонију.

Верна духу и слову свештених канона, Руска Православна Црква ће се и даље стриктно придржавати оних канонских одредби, које забрањују саслуживање са расколницима и самосветима. Свако одступање од тих канона неминовно води ка рушењу међуцрквеног мира и продубљивању раскола.

4. Претензије Цариградске Патријаршије на право примања клирика без канонског отпуста

Још једна новотарија цариградског Предстојатеља била је изјава о наводном праву које му припада да прима клирике било које Помесне Цркве без канонског отпуста њихових архијереја. Позивајући се на наводно „прихваћена права“ свог престола да овако поступа, „под омофор“ Патријарха Вартоломеја у јуну 2023. године узети су пет бивших клирика Виленске епархије[42] у фебруару, два свештеника Белоруског егзархата у априлу и један клирик Московске епархије Руске Православне Цркве, којем је „враћен чин“.

Прелазак свештенства из једне јурисдикције у другу без санкција Свештеноначалства у виду канонског отпуста је канонски преступ, учињен како од стране клирика, тако и епископа који га је примио. То је јасно речено у бројним канонима[43]. У светлу ових правила, поступци Патријарха Вартоломеја представљају чин нарушавања канонских темеља црквеног устројства.

Да би оправдао своје поступке, Патријарх Вартоломеј се не позива ни на један канон, већ само на тумачење Теодора Валсамона 17. и 18. канона Трулског сабора и 10. канона Седмог Васељенског Сабора (који забрањују пријем клирика без канонског отпуста). Коментаришући садржај 10. канона Седмог Васељенског сабора, Валсамон је писао: „Различита правила забрањују клирицима напуштање епархија у којима се налазе и пресељење у друге. Дакле, према њима, и ово правило одређује да ниједан клирик без свог епископа, односно без његовог канонског отпуста или одлуке цариградског Патријарха, не сме нигде бити примљен, односно не сме да служи ни у једној цркви... Примети из буквалног значења овог правила да је само цариградском Патријарху дозвољено да прима туђе клирике и без канонског отпуста оног који их је хиротонисао, ако приложе макар потврде, које сведоче о њиховој хиротонији или пријему у клир. Зато, како ми се чини, Његова Светост Патријарх и његов хартофилакс имају право да дозволе туђем клирику да служи у владајућем граду и без канонског отпуста онога који га је хиротонисао.“[44].

Валсамон у овом тумачењу заиста прави изузетак за цариградског Патријарха од општег поретка. Такав изузетак у тумачењима овог и других канона посвећених теми преласка клирика нема код неких других ауторитативних канониста – Зонаре, Аристина, Светог Никодима (Милаша). Једини разумљив основ за додељивање Цариградској катедри посебне привилегије, коју је усвојила, могао би бити статус престонице као „владајућег града“, који је зато и био центар привлачности за клирике, који су добровољно напуштали своје архијереје. Овај статус је град одавно изгубио. Међутим, поставља се питање шта је Валсамон мислио о територијалним границама привилегије коју помиње. Код самог тумача нема одговора на то.

Овај проблем осветљавају коментари Јована Зонаре 9. и 17. канона Четвртог Васељенског Сабора по питању жалби, који јасно стављају до знања да је реч само о митрополитима потчињеним цариградском Патријарху[45]. По аналогији са тим Зонариним запажањем, може се тврдити да се право цариградског Патријарха да прима клирике без канонског отпуста, на које се позива Валсамон, у његово време искључиво односило на клирике Цариградске Патријаршије. Штавише, у тумачењу 17. канона Трулског сабора Валсамон тврди да иста привилегија припада и картагинском епископу: „Изузми одавде епископе Цариграда и Картагине, јер само они могу, као што се често говорило, да приме туђе клирике без сагласности онога који их је хиротонисао“[46]. Заиста, 55. (66.) канон Картагинског сабора је пружао епископу Картагине, као тадашњем примасу Африке, привилегију да хиротонише у епископа ослобођене епархије клирике из других афричких епархија, без обавезне сагласности оног епископа коме је клирик потчињен. Међутим, јасно је да се ова привилегија није ширила ван граница Африке. Дакле, сасвим је јасно: Валсамон је говорио да цариградски епископ, по аналогији са картагинским, такође има проширена права јурисдикције у поређењу са другим архијерејима, али само у оквиру Цариградске Цркве.

Притом, треба се сетити да законодавну снагу у Цркви имају сами канони, а не њихова тумачења, чак иако их тумаче ауторитативне личности. А прави смисао канона, које помиње Патријарх Вартоломеј, говори управо о забрани примања туђих клирика без канонског отпуста њихових епископа. Стога Руска Православна Црква не признаје и неће признати тумачење канонског предања, које приписује цариградском Патријарху право над-јурисдикције широм света, и чврсто ће се придржавати принципа јурисдикционе једнакости аутокефалних Цркава и њихових Предстојатеља, независно од места која заузимају у свештеним диптисима. А дела, која је починио цариградски Патријарх примивши под своју јурисдикцију клирике друге Помесне Цркве без

канонског отпуста, сматрамо и сматраћемо као злочин који се, према свештеним канонима, кажњава рашчињавањем.

5. Претензије Цариградске Патријаршије на искључиво право додељивања аутокефалности

У Православној Цркви институција аутокефалности се постепено развијала, а њен садашњи облик је резултат вишевековног развоја.

Ни Јерусалимској, ни Римској, ни Александријској, ни Антиохијској, ни Цариградској катедри нико није дао аутокефалност. Све су постале аутокефалне услед околности историјског развоја Цркве у првим вековима хришћанства.

Затим су аутокефалности настајале и укидале се из разних разлога. Није постојала јединствена општеприхваћена процедура за додељивање или укидање аутокефалности. Аутокефалност би могао дати Васељенски Сабор. На пример, Кипарска Православна Црква је добила аутокефалност одлуком Трећег Васељенског Сабора 431. године[47].

Аутокефалност је могла доделити и Мајка Црква из чије је јурисдикције настала нова независна Помесна Православна Црква. На пример, Цариградска Патријаршија је три пута (1219, 1557. и 1879. године) доделила аутокефалност Српској Православној Цркви, а уједно и низу других Помесних Православних Цркава које су проистекле из њене јурисдикције.

Руска Православна Црква има историју дужу од хиљаду година, која датира од 988. године, када је Свети равноапостолни кнез Владимир крстио Кијевску Русију у водама Дњепра. Неколико векова јединствена Руска митрополија са центром прво у Кијеву, па Владимиру и, коначно, у Москви, била је део Цариградске Патријаршије. Међутим, 1448. године Руска Црква је стекла самосталност након што је светитељ Јона изабран на московски митрополитски престол без сагласности Цариграда. Ова одлука је за Руску Цркву била изнуђена: цариградски Патријарх је у то време био у унији са Римом, а Руска Црква је категорички одбацила унију.

Цариград и други источни Патријарси нису одмах признали аутокефалност Руске Цркве. Међутим, 1589. године, уз учешће цариградског Патријарха Јеремије II, у Москви је установљена Патријаршија, а светитељ Јона је уздигнут у патријаршијско достојанство. Поводом овог чина, Патријарх Јеремија и његова пратња, као и архијереји и архимандрити Руске Цркве, потписали су документ под називом *Уложенная грамота*. Патријаршијско достојанство Московске катедре одобрено је на Саборима Источних Патријараха у Цариграду 1590. и 1593. године[48].

Одлуке о додељивању аутокефалности деловима Цариградске Патријаршије је више пута доносио Свети Синод или Сабор те Цркве. Тако је Цариградска Патријаршија дала аутокефални статус својим чланицама – Грчкој (1850), Српској (1879), Румунској (1885) и Албанској (1937) Цркви.

Поред Сабора, аутокефалност је у историји давала не само Цариградска Патријаршија, већ и друге Цркве. Тако је у V веку Антиохијска Патријаршија доделила аутокефалност Грузијској Православној Цркви, а Московска Патријаршија у XX веку Пољској Православној Цркви (1948), Чехословачкој Православној Цркви (1951) и Православној Цркви у Америци (1970). Македонска Православна Црква (Охридска архиепископија) је добила аутокефалност од Српске Православне Цркве 2022. године.

Његова Светост цариградски Патријарх Атинагора је у писму местобљустителју Патријаршијског престола Руске Православне Цркве, митрополиту крутицком и коломенском Пимену, од 24. јуна 1970. године написао: „У црквеном законодавству не постоје посебни канони који прецизно дефинишу све што се тиче аутокефалности. Њено додељивање спада у надлежност целе Цркве и ни у најмањој мери се не може сматрати правом „сваке аутокефалне Цркве“. Коначна пресуда по питању аутокефалности спада у надлежност заједничког Сабора, који представљају све Помесне Православне Цркве, а нарочито Васељенског Сабора“[49].

Разумевање поретка додељивања аутокефалности као саборне ствари „целе Цркве“ било је основа за нацрт документа о аутокефалности и начинима њеног додељивања, који је разматран на састанку Међуправославне припремне комисије 1993. године и на Четвртом свеправославном предсаборном заседању 2009. године.

Процедура раније договореног додељивања аутокефалности, предвиђена овим пројектом, подразумева: а) сагласност Помесног Сабора киријархалне Мајке-Цркве да њен део добије аутокефалност; б) да Васељенски Патријарх утврди постојање консензуса свих Помесних Православних Цркава, који је изражен у јединодушности њихових Сабора; в) на основу сагласности Мајке-Цркве и свеправославног консензуса званично проглашавање аутокефалности издавањем Томоса, који „потписује Васељенски Патријарх, а о чему сведоче потписи Блажених Предстојатеља Светих аутокефалних Цркава, које на то позива Васељенски Патријарх“. Што се тиче последње тачке, само ред потписивања Томоса није у потпуности договорен, што није умањило значај постигнутих договора о преосталим тачкама.

На Сабору Предстојатеља Помесних Православних Цркава 2014. и 2016. године делегација Московске Патријаршије је инсистирала, поред представника неких других братских Цркава, да се питање аутокефалности уврсти на дневни ред Сабора. Међутим, Цариградска Патријаршија је апеловала на Помесне Православне Цркве да тему аутокефалности не износе на Сабору, који је био заказан за јун 2016. године. Руска Црква је пристала да ову тему искључи са дневног реда

Сабора тек након што је Патријарх Вартоломеј 24. јануара 2016. године током Сабора Предстојатеља гарантовао да Цариградска Црква нема намеру да спроводи било какве поступке, који се тичу црквеног живота у Украјини, ни на Светом и Великом Сабору, ни после Сабора.

Сада је постало очигледно да је цариградски Патријарх већ тада припремао упад у Украјину, па је због тога избегавао да расправља о теми аутокефалности, инсистирајући да се она изузме из дневног реда Сабора. Наводно, није било довољно времена за њено детаљно анализирање, а заправо је цариградски Предстојатељ желео да се одрекне свих претходних прелиминарних договора, постигнутих на свеправославном нивоу, у име лажне теорије о томе да право додељивања аутокефалности припада само и искључиво Цариградској Цркви. Развој ових ставова резултирао је 2019. године додељивањем Томоса о аутокефалности такозваној „Православној цркви Украјине“.

Верна деца Руске Православне Цркве не признају и неће признати оне аутокефалности које Цариградска Црква оснива или које ће оснивати једнолично, без сагласности других Помесних Православних Цркава, а нарочито без иницијативе и сагласности киријархалне Цркве. О теми аутокефалности потребна је додатна расправа на основу прелиминарних договора који су постигнути током предсаборног процеса, а посебно на комисијама и заседањима 1993. и 2009. године.

6. Кршење принципа једнакости аутокефалних Цркава од стране Цариградске Патријаршије

Аутокефална Помесна Црква, која је потпуно самостална у управљању, у решавању унутрашњих питања не зависи од одлука било које друге Помесне Цркве. Васељенска Православна Црква представља породицу аутокефалних Помесних Православних Цркава. У Аутокефалну Цркву могу спадати аутономне Цркве и друге црквене структуре са различитим степеном самоуправе.

Све Помесне Православне Цркве су међусобно једнаке, без обзира на то када су и на који начин добиле аутокефалност. Приликом саслуживања, Предстојатељи и представници Помесних Православних Цркава заузимају одређено место у диптисима. Међутим, ниже место Предстојатеља у диптиху не ставља ту или неку другу Цркву у потчињен положај према Цркви, која у њему заузима више место.

Цариградска Патријаршија данас покушава да Помесним Православним Црквама наметне другачију идеју аутокефалности. Тврди се да било која Црква постаје аутокефална само на основу Томоса добијеног од Цариградске Патријаршије[50], иако су историји познати и други начини стицања аутокефалности неке Помесне Цркве. Тврди се да је Цариград највиши апелациони суд за све Помесне Цркве (в. 2. одељак). Тврди се да само цариградски Патријарх наводно има право да припрема и дели свето миро. Тврди се да канонизација светаца може да се

изврши само у Цариграду.

Овај нови еклисиолошки концепт Цариградска Патријаршија је у потпуности реализовала 2019. године оснивањем такозване „Православне цркве Украјине“ (ПЦУ), неканонске структуре настале од две групе расколника. У главне правне документе – „Патријарашки и синодски Томос о додељивању аутокефалног црквеног статуса Православној Цркви у Украјини“ (у даљем тексту: *Томос*) и „Повеља Православне Цркве Украјине“ (у даљем тексту: *Повеља*) утиснут је неки погубан модел наводне аутокефалне Цркве, која, пак, директно и веома снажно зависи од Цариградске Патријаршије.

Наиме, ако је у претходним Томосима о аутокефалности додељеним једном броју Помесних Православних Цркава наглашено да је Глава свих Цркава Господ Исус Христос[51], у *Томосу* ПЦУ стоји да „аутокефална Црква Украјине за главу признаје Свети Апостолски и Патријаршијски Васељенски престол, као и други патријарси и предстојатељи“[52]. Према *Повељи* (т.1), новоформирана „аутокефална Црква“, у складу са новом концепцијом Цариградске Патријаршије, „јединствена је са Мајком Велике Цркве Христове у Цариграду, и *преко ње* са свим осталим Православним Аутокефалним Црквама“. *Томос* утврђује да ова „аутокефална Црква“ „својим примарним задатком“ сматра очување не само православне вере, него и „канонског јединства и општења са Васељенском Патријаршијом“.

У складу са истим новим еклисиолошким концептом, *Томос* изричито забрањује аутокефалној Цркви да „поставља епископе или оснива парохије у иностранству“, наводећи да ће „оне које већ постоје од сада, према поретку, бити потчињене Васељенском Престолу, који има канонска овлашћења над дијаспором.“ Ова одредба је директно потврђена у *Повељи*: „О православним хришћанима украјинског порекла у православној дијаспори од сада се старају епархијски архијереји Васељенске Патријаршије“ (*Повеља* I, 4). Осим тога, у *Томосу* се наводи да је „јурисдикција ове Цркве ограничена на територију украјинске државе“, док се на истој територији успоставља егзархат Цариградске Цркве и њене ставропигије, истичући да „права Васељенског Престола на егзархат у Украјини и свештене ставропигије нису смањена“.

Поред тога, у *Повељи* се упозорава на свако мешање у послове цариградских ставропигија: „Одлука о питањима припреме и усвајања унутрашњих правила Патријаршијских ставропигија припада искључиво Васељенском Патријарху и само њему.“ Епархијски архијереји не могу да се мешају у формирање органа управљања „патријаршијских ставропигија које су потчињене Васељенском Патријарху“.

Оба документа, *Томос* и *Повеља*, посебно појашњавају судска овлашћења цариградског Патријарха: „Задржано је и право свих архијереја и осталих клирика да подносе жалбе Васељенском Патријарху, који има канонску одговорност да доноси коначне судске одлуке о случајевима епископа и осталих клирика Помесних Цркава“ (*Томос*); „свештенослужитељ у било ком чину, кога су његове црквене власти дефинитивно казниле било којом казном, може користити

право жалбе (εκκλητον) Васељенском Патријарху“ (*Повеља*. XI).

Да би се у будућности учврстили ови очигледно неравноправни односи између две „аутокефалне“ Цркве од којих је заправо само једна аутокефална, Цариградска Патријаршија изричито прописује да *Повеља* „у свему мора да одговара одредбама Патријаршијског и Синодског Томоса“, а да „право тумачења одредаба Повеље о Томосу има искључиво Васељенски Патријарх“.

Неједнакост, па чак и директна субординација, прописани су и у неким другим одредбама *Томоса* и *Повеље*. На пример, „за решавање значајних питања црквене, догматске и канонске природе“ предстојатељ ПЦУ „треба да се обрати нашем Светом Патријаршијском и Васељенском Престолу, тражећи од њега ауторитативно мишљење и несумњиву подршку“ (*Томос*), а у том случају цариградски Патријарх „објављује Светом Архијерејском Сабору Цркве Украјине нужну одлуку“ (*Повеља*. IV, 3). ПЦУ мора да добија свето миро од Цариградске Патријаршије.

Према томе, *Томос* и *Повеља*, будући да следе основне смернице новог еклисиолошког концепта Цариградске Патријаршије, стварају правни преседан учвршћивања неједнакости права између аутокефалних Помесних Православних Цркава и њихове потчињености административној власти Цариградске Патријаршије. Многи у Православној Цркви такву неједнакост права истинито сматрају за приближавање папском моделу црквене власти[53], који никада није постојао у Православљу.

Руска Православна Црква, верна вековном канонском предању, бранила је и брани једнакост Помесних Православних Цркава и независност сваке Помесне Цркве у унутрашњем управљању од других Помесних Цркава. „Изругивање над свештеном институцијом аутокефалности“[54], изражено у додељивању аутокефалности групи украјинских расколника, постало је једна од тужних последица искривљавања Светог Предања, на којем је вековима грађен живот Православне Цркве као породице Помесних Цркава, које у питањима унутрашњег управљања не зависе једна од друге.

7. Једнострано преиспитивање аката од правног значаја од стране Цариградске Патријаршије

Полажући право на своја наводна посебна овлашћења у православном свету, Цариградска Патријаршија не оклева да једнострано преиспита историјске акте од правног значаја у погледу Помесних Православних Цркава и њихових канонских граница. Овај приступ је у супротности са канонским предањем Цркве, јер се крши 129. (133) канон Картагинског сабора[55] и 17. канон Четвртог Васељенског Сабора[56]. Ови канони не дозвољавају могућност преиспитивања утврђених црквених граница, које током дугог временског периода нису биле

оспорене.

Пример поступака Цариградске Патријаршије који крше ове црквене каноне је „обнова“ Томоса цариградског Патријарха Мелетија IV од 7. јула 1923. године[57], који је без знања и сагласности руског Патријарха Светог Тихона примио у јурисдикцију Цариградске Патријаршије аутономну Естонску Православну Цркву, која је била у саставу Московске Патријаршије. Након обнављања законске јурисдикције Московске Патријаршије у Естонији 1944. године, Томос из 1923. године је заборављен. Дана 3. априла 1978. актом цариградског Патријарха Димитрија и Синода Цариградске Патријаршије Томос је проглашен „неважећим“, а делатност Цариграда у Естонији „завршеном“[58]. Међутим, 20. фебруара 1996. године Свети Синод Цариградске Патријаршије, којим је председавао Патријарх Вартоломеј, ову одлуку тумачи на нов начин, наводећи да је 1978. године „Мајка Црква... прогласила Томос из 1923. године неважећим, тј. да није био актуелан у то време на територији Естоније, која је тада била део Совјетског Савеза, али га није укинула, нити лишила снаге, нити анулирала.“ Сада Патријарх Вартоломеј и његов Синод објављују „да је обновљен Патријаршијски и Синодски Томос из 1923. године“[59].

Антиканонско ширење Цариградске Патријаршије на територију Естоније довело је до привременог прекида евхаристијског општења Руске Православне Цркве са Цариградском Патријаршијом 1996. године. Општење је настављено заједничким одлукама Светих Синода двеју Цркава 16. маја 1996. године уз услове Циришког споразума, које цариградска страна никада није у потпуности применила.

Цариградска Патријаршија је 2018. године једнострано поништила акт из 1686. године, који су потписали Његова Светост цариградски Патријарх Дионисије IV и Свети Синод Цариградске Цркве, којим се потврђује присуство Кијевске митрополије у саставу Московске Патријаршије. Како се наводи у саопштењу Светог Синода Руске Православне Цркве од 15. октобра 2018. године, Акт из 1686. године не може бити предмет ревизије, јер би у супротном „било омогућено поништавање било ког документа, који одређује канонску територију и статус Помесне Цркве, независно од старине тог документа, ауторитета и свецрквеног признања.“

Синодска повеља из 1686. и други документи који се односе на ово питање ништа не говоре о привременом преласку Кијевске митрополије под јурисдикцију Московске Патријаршије, а такође не утврђују могућност укидања овог акта.

Неоснованост укидања Акта из 1686. године наглашава се тиме да на свеправославном нивоу више од три века нико није сумњао да православни у Украјини припадају паству Руске, а не Цариградске Цркве[60]. Осим тога, Цариградска Патријаршија прећуткује да је Кијевска митрополија 1686. године, за чији повратак се сада залаже Цариград, покривала само мањи део територије савремене Украјинске Православне Цркве, која је касније формирана као део аутокефалне Руске Цркве.

8. канон Трећег Васељенског Сабора[61] забрањује епископима да проширују своју власт на туђе црквене области. Основавши своју „ставропигију“ у Кијеву без сагласности канонског свештеноначалства Украјинске Православне Цркве, Цариградска Патријаршија је упала у границе које припадају другој Цркви, што према наведеном канону спада у осуду.

Цариградска Патријаршија је претњу да укида своје претходне одлуке претворила у технику, коју користи да изврши притисак на Помесне Православне Цркве. На пример, цариградски Патријарх Вартоломеј је у писму од 4. фебруара 2012. године бившем Предстојатељу Православне Цркве Чешких земаља и Словачке митрополиту Христофору запретио да ће укинути аутокефалност тој Цркви [62].

Неопходно је посебно нагласити да покушаји цариградског Патријарха Вартоломеја да православном свету наметне права, које наводно припада Цариградском престолу, да једностраним нахођењем укида саборне или синодске одлуке из било ког времена нису у складу са канонским устројством Цркве и доводе међуцрквене односе у стање хаотичног безакоња.

8. Претензије Цариградске Патријаршије на искључиво право црквене јурисдикције у дијаспори

Претензије Цариградске Патријаршије на искључиво право црквене јурисдикције у свим земљама православне дијаспоре обликовале су се 20-их година XX века. Раније је Цариградска Црква имала другачије ставове поводом тог питања. Признавала је: 1) јурисдикцију Руске Православне Цркве над Америком; 2) старање Јерусалимске Патријаршије о православној дијаспори у Аустралији и Новом Зеланду; 3) канонску управу петербуршког митрополита руске православне дијаспоре у западној Европи; 4) право Грчке Цркве да управља грчким парохијама у дијаспори, које је утврђено Патријаршијским и Синодским Томосом од 18. марта 1908. године потписаним од стране цариградског Патријарха Јоакима III и чланова Светог Синода Цариградске Цркве.

Аутор нове теорије о неизоставном и обавезном потчињавању целе православне дијаспоре Цариградском Престолу био је патријарх Мелетије IV (Метаксакис), који је заузимао престол током 1921–1923. године. Теорија се заснивала на концепту трансформације Цариградске Патријаршије у глобалну Цркву организовану на принципу екстериторијалне јурисдикције, на својеврсни „православни Ватикан“[63]. Синодском одлуком од 1. марта 1922. укинут је Томос из 1908. године. Тај документ се тицао искључиво *грчких* парохија у дијаспори, а новом одлуком је проглашено право Цариграда на „непосредан надзор и управљање *свим без изузетка* православним парохијама, које се налазе изван границе Помесних Православних Цркава, у Европи, Америци и другим местима“[64].

У складу са новом теоријом 1922. године створене су структуре Цариградске Патријаршије у

западној Европи, Северној и Јужној Америци, а 1924. године у Аустралији и Океанији, као и у средњој Европи. Стварање структура Цариградске Патријаршије у другим регионима дијаспоре настављено је и наредних година. Истовремено, тамо где је то било могуће, Цариград је спречавао стварање или поновно успостављање јурисдикција других Помесних Цркава у дијаспори.[65].

Претензије Цариграда на читаву дијаспору се заснивају углавном на схватању 28. канона Четвртог Васељенског Сабора, које не дели пуноћа Православне Цркве, а у коме стоји: „Само митрополити понтијске, асијске и тракијске области, као и туђи епископи наведених области, постављају се са горепоменутог Светог Престола Пресвете Цариградске Цркве“. Овај канон важи за одређене регионе Римске империје, где је ширење хришћанства било повезано са мисионарским напорима Цариградске Цркве.

У савременој Цариградској Цркви се претензије, које се позивају на поменут канон, јављају на читаву православну дијаспору, укључујући Северну и Јужну Америку, Западну Европу, Азију, Аустралију и Океанију. Наводно у тим регионима може постојати само јурисдикција Цариградске Цркве, а присуство других Помесних Цркава је нелегално. Штавише, ако, на пример, епископ или клирик било које Помесне Цркве који служи у дијаспори жели да пређе у Цариградску Патријаршију, онда му, наводно, није потребан канонски отпуст, јер је, у ствари, чак и пре преласка, већ био епископ или клирик Цариградске Патријаршије, али то није схватао[66].

Намере Цариградске Патријаршије обухватају и земље у којима не постоје и никада нису постојале структуре ове Патријаршије и где мисионари Цариградске Цркве никада нису проповедали, као, на пример, у Јапану и Кини.

Оснивање Православља у Јапану, као што је познато, везује се искључиво за подвиг Светог равноапостолног Николаја Јапанског и других истакнутих мисионара Руске Православне Цркве. Јапанска Православна Црква је 1970. године добила аутономију од Московске Патријаршије, али Цариград не само да није признао овај чин, већ је и прогласио своја права на ову територију, поводом чега је 1971. године местобљуститељ Патријаршијског Престола митрополит Пимен (касније Патријарх московски и целе Русије) у писму Патријарху Атинагори истакао да „одговарајући чин Светог Синода Васељенске Патријаршије принципијелно противречи православном канонском праву и пракси Помесних Православних Цркава“[67]. Међутим, 2004. године Цариградска Патријаршија је свом митрополиту Кореје доделила титулу „егзарха Јапана“, иако у тој земљи нема сопствену паству.

Теорија о искључивом праву Цариградске Патријаршије да се стара о православној дијаспори везује се и за одлуку Синода Цариградске Цркве да НР Кину укључи у границе митрополије Хонг-Конга (како 1996. године када је основана, тако и 2008. године када је из ње издвојена Сингапурска митрополија) упркос аутономној Православној Цркви која постоји у Кини под јурисдикцијом Московске Патријаршије. Свети Синод Руске Православне Цркве је 15. априла

2008. године изјавио: „Вековне духовне везе Руске Православне Цркве и Кине, где је њеним залагањем подигнуто на десетине православних храмова, где су преведене свете и богослужбене књиге на кинески језик, где су у православној побожности васпитани сведоци Господа нашег Исуса Христа верни до смрти, обавезују сада Свети Синод да ступи у заштиту права благословеног стада Кинеске Православне Цркве, ослабљене тешким искушењима које је претрпела, и да прогласи неправду и канонску незаконитост одлуке Цариградског Престола, која наноси штету *миру и благостању светих Божијих Цркава*.“[68].

Категорички је немогуће сложити се са претензијама Цариградске Патријаршије на ексклузивно право пастирског старања о православним верницима у дијаспори. Ниједна Помесна Православна Црква нема посебна, искључива и свеобухватна права јурисдикције над целокупном православном дијаспором. Напротив, свака Помесна Црква сноси директну пастирску одговорност за своју децу у дијаспори, ако бораве ван канонских граница других Помесних Цркава. Према 99. (112) канону Картагинског сабора, „епископи...који су преобратили људе којима су управљали у католичанску веру, морају задржати власт над њима“.

Ново учење Цариграда о његовим искључивим канонским правима у дијаспори постало је извор сукоба унутар Цркве Христове. Стога је од самог почетка у оквиру припрема за Свеправославни Сабор питање дијаспоре уврштено у списак тема. На Четвртом свеправославном предсаборном заседању 2009. године одлучено је да се у сваком региону земаља дијаспоре оснују Епископске конференције „свих канонски признатих епископа датог региона, који ће наставити да се потчињавају оним канонским јурисдикцијама којима припадају“[69]. Конференцијама мора да председава први архијерej потчињен Цариградској Цркви, а у случају његовог одсуства најстарији архијерej Помесних Цркава, према реду из диптиха.

Руска Православна Црква је Епископске конференције у дијаспори сматрала за саветодавна тела осмишљена да координирају делатност јерарха из различитих Помесних Православних Цркава, не умањујући њихову самосталност у било ком погледу[70]. Међутим, формирање Епископских конференција за Цариград представља корак ка постепеном укидању присуства Помесних Цркава у дијаспори. Представници Цариградске Патријаршије су у низу земаља преузели на себе функције представљања свих Помесних Цркава пред државом, и да у њихово име дају јавне изјаве, често без њиховог пристанка.

9. Закључак

Идеје новог еклисиолошког концепта Цариградске Патријаршије ступају у очигледну супротност са православним Предањем и канонским одредбама услед чега приморавају Цариградску Патријаршију да само то Предање доводи у питање и захтева његову ревизију. Патријарх Вартоломеј је изјавио: „Ми, православни хришћани, морамо да се подвргнемо самокритици и да преиспитамо нашу еклисиологију, ако не желимо да постанемо федерација Цркава протестантског типа.“[71]. Да би се избегла ова експлицитно неоснована претња, потребно је,

према његовим речима, у најскорије време признати „да у недељивом Васељенском Православљу постоји један „Први“, не само по части, већ и „Први“ са посебним дужностима и канонским овлашћењима датим од стране Васељенских Сабора“[72].

Осуђујемо и не прихватамо теоријске одредбе новог еклисиолошког концепта Цариградске Патријаршије, као и практичне противправне и незаконите поступке предузете у циљу увођења указаног концепта у савремени црквени живот. Те одредбе и поступци нису у складу са православним Предањем, руше канонске основе Васељенске Цркве и наносе тешку штету јединству Помесних Православних Цркава.

Узносећи молитву да *Православна Црква, која постоји широм света, очува јединство и праву веру*, ми, архијереји Руске Православне Цркве, позивамо Најсветије и Блажене Предстојатеље Светих Божијих Цркава, православне јерархе-сабраћу нашу, богољубиве презвитере и ђаконе, часне монахе и благочестиве мирјане, који заједно чине Пуноћу Васељенске Цркве Христове, на усрдну молитву Господу Исусу Христу, једином истинитом Глави Цркве Своје, да по вољи Небеског Оца, благодаћу Пресветог Духа, сабере и уједини све који су се разишли, да протера све јереси и расколе из ограде Светог Православља, да укине непријатељство и посрами сваку неправду, како би се *једним устима и једним срцем* у Једној, Светој, Саборној и Апостолској Цркви прослављало пресвето Име Оца, Сина и Светога Духа. Амин.

[1] В. публикацију «Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην Λιθουανία» на сајту *Фос Фанариу* (**https://fosfanariou.gr/index.php/2023/03/21/to-ecun-patriarxeio-stin-lithouania/**)

[2] *Кипријан Картагински, свештеномученик*. Књига о јединству Цркве.

[3] *Игнатије Антиохијски, свештеномученик*. Посланица Смирњанима, VIII, 2.

[4] *Иринеј Лионски, свештеномученик*. Против јереси II, XXIV, 1.

[5] Став Московске Патријаршије поводом питања о првенству у Васељенској Цркви, т. 2 (3).

[6] Архимандрит Пантелејмон (Манусакис), професор на Колеџу Светог Крста (САД): *Manoussakis, John Panteleimon.* Primacy and Ecclesiology: The State of the Question // Orthodox Constructions of the West. Ed. by G.E. Demacopoulos and A. Papanikolaou. New York: Fordham University Press, 2013. P. 229, 232.

[7] *Елпидофор (Ламбринијадис), митр.* Primus sine paribus. Одговор на став Московске Патријаршије поводом питања о првенству у Васељенској Цркви.

[8] В. *Елпидофор (Ламбринијадис), митр.* Primus sine paribus: „Црква је увек и систематично схватала личност Оца као главног („монархија Оца“) у заједници ликова Свете Тројице. Да смо расуђивали логиком Синода, морали бисмо тврдити да Бог Отац није беспочетни разлог божанствености, као ни да је Бог Отац... већ да је примио првенство. Од кога? Од других ликова Свете Тројице?“

[9] Проповед архиепископа америчког Елпидофора у епископалној цркви Св. Вартоломеја. Њујорк, 10. јун 2023. год.

[10] „Незамисливо је да Помесна Црква, нарочито она која је добила то што јесте захваљујући иницијативи и поступцима Васељенске Патријаршије, прекине општење са њом, будући да је од ње проистекао њен канонски живот.“ (*Амфилохије, митрополит адријанопољски.* Одричући се Васељенске Патријаршије, одричеш се извора свог постојања – сајт *orthodoxia.info*).

[11] „Васељенска Патријаршија... има канонску јурисдикцију и све апостолске привилегије, носећи одговорност за очување јединства и општење помесних Цркава.“ (Уводни говор цариградског Патријарха Вартоломеја на заседању архијереја Цариградске Патријаршије 1. септембра 2018. год.).

[12] *Елпидофор (Ламбринијадис), митр*. Primus sine paribus. Одговор на став Московске Патријаршије поводом питања о првенству у Васељенској Цркви.

[13] Наступ цариградског Патријарха Вартоломеја на семинару „Реакција цркава и верских заједница на рат и сукоб“. Виљњус, 22. марта 2023. год.

[14] Уводни говор цариградског Патријарха Вартоломеја на заседању архијереја Цариградске Патријаршије 1. септембра 2018. год.

[15] Исто.

[16] Говор цариградског Патријарха Вартоломеја на вечерњој служби у цркви Св. Андреја у Кијеву 21. августа 2021. године.

[17] Писмо цариградског Патријарха Вартоломеја Његовом Блаженству архиепископу албанском Анастасију од 20. фебруара 2019. год.

[18] Говор цариградског Патријарха Вартоломеја на церемонији додељивања звања почасног доктора Кијево-могиљанске академије 22. августа 2021. год.

[19] Цит. из: *Jannis Spiteris*. La Critica Bizantina del Primato Romano nel secolo XII. Roma, 1979 (Or. Chr. Ap. 208). P. 325–326.

[20] Цит. из: *Ἰ. Καρμίρη.* Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... Graz, 1968. Τ. ΙΙ. Σ. 560 (640).

[21] Цит. из: *Ἰ. Καρμίρη.* Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... Σ. 927–930 (1007–1010).

[22] Цит. из: *Ἰ. Καρμίρη.* Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... Σ. 939–940 (1025–1026).

[23] „Глава Цркве Христове не може бити човек. Учење о томе да је неизбежно да постоји највиша видљива глава целе Цркве Христове појавило се услед великог опадања вере у невидљиву главу Цркве, тј. у Господа Исуса Христа, и опадања љубави према Њему.“ (*Горазд Прашки, свештеномученик.* 1168 питања и одговора о православној вери. 343, 388).

[24] Часопис Светог Синода Руске Православне Цркве № 60 од 23–24. септембра 2021. год.

[25] Цитат из одлуке Светог Синода Цариградске Патријаршије од 11. октобра 2018. год. о прихватању Филарета Денисенка и Макарија Малетича у заједницу.

[26] „Ако који клирик има какву расправу са другим клириком, нека не обилази свога Епископа и нека се не обраћа светским судовима, него нека најпре поведе посао код свога Епископа, или, уз

приволу Епископа, код оних нека се суд води, које и једна и друга страна изаберу; а који преступи ово нека подлегне казнама по правилима. Ако клирик има распру какву са својим, или са другим Епископом, нека се суди пред епархијским сабором. Ако пак Епископ или клирик има какав спор са дотичним епархијским Митрополитом, нека се обрати егзарху велике области (дијецезе), или престолу царскога Цариграда, и код њега нека се суди.“ (Из 9. канона Четвртог Васељенског Сабора).

[27] Из тумачења 17. канона Четвртог Васељенског Сабора. В.: *Епископ Никодим (Милаш).* Правила Православне Цркве са тумачењима. М., 1996. Т. 1. С. 374.

[28] „Пидалион.“ Тумачење 9. канона Четвртог Васељенског Сабора.

[29] Εγκύκλιος της μιας αγίας καθολικής και αποστολικής εκκλησίας επιστολή προς τους απανταχού ορθοδόξους. Εν Κωνσταντινουπόλει, 1848. (§ 14)

[30] При чему су они који су се покајали због раскола јавно скинули панагије – знакове архијерејског достојанства.

[31] И поред значаја Сабора 1998. год. у Софији треба напоменути да се положај Патријарха Вартоломеја, који је њиме председавао, није одликовао канонском чистотом. Председавајући је бранио прихватање у заједницу на основу „икономије“ „архијереја“, који су у расколу примили хиротонију од рашчињених лица и лица изопштених из Цркве, док се већина учесника Сабора залагала за њихово прихватање путем канонске хиротоније. Овакав став је изражен у посебном мишљењу Светог Синода Руске Православне Цркве поводом одлука Сабора Предстојатеља и Архијереја Помесних Православних Цркава у Софији.

[32] В. 5. канон Сардичког сабора.

[33] 14. канон Сардичког сабора: „Али, пре но што се марљиво и верно све по реду не испита, одлучени од општења не може, пре разрешења те ствари, сам себи присвајати општење“; 29. (38.) канон Картагинског сабора: „Сабор такође установљује: да који због своје кривице у служби буде лишен заједнице, био он епископ или ма који други из клира, пак се усуди док је још изван заједнице и пре него што је оправдан, да ступи у заједницу, такав нека се сматра да је сам против себе изрекао пресуду.“ и др.

[34] 15. канон Антиохијског сабора: „Ако је неки епископ оптужен због неких прекршаја, и од свих епархијских епископа осуђен, па сви сагласно донесу једну оптужбу против њега, такав не може тражити суд од других епископа, него мора остати једногласна одлука епархијских епископа.“; 105. (118.) канон Картагинског сабора: „Ко је одлучен од заједнице у црквама Африке, па се поткраде и оде преко мора, у тамошње земље да би га примили у тамошњу заједницу, подвргава се низвргнућу из клира.“ Канонска посланица Картагинског сабора Папи Келестину: „Они који су у својој епархији изопштени, нека Ваша Светост не прихвати у општење... Која год ствар да се појави, они морају завршити на својим местима“.

[35] Писмо цариградског Патријарха Вартоломеја Патријарху московском и целе Русије Кирилу № 1119 од 24. децембра 2018. год.

[36] Саопштење Генералног секретаријата Светог Синода Цариградске Патријаршије од 17. фебруара 2023. године на жалбу свештенства из Литваније.

[37] Саопштење о раду Светог Синода Цариградске Патријаршије од 28. јуна 2023. год.

[38] Умро 2022. год.

[39] Патријарх српски Порфирије. Обраћање поводом државног терора против Украјинске Православне Цркве. 28. марта 2023. год.

[40] Саопштење канцеларије Светог Сабора епископа Пољске Православне Цркве од 2. априла 2019. год.

[41] Часописи заседања Светог Синода Руске Православне Цркве № 125 од 17. октобра 2019. год.; № 151 од 26. децембра 2019. год.; № 77 од 20. новембра 2020. год.

[42] Претходно је овим некадашњим свештенослужитељима, које је разрешио црквени суд, Синод Цариградске Патријаршије „вратио“ њихове чинове. (в. изнад, 2. одељак).

[43] В. 12, 15, 32, 33. Апостолско правило; 15, 16. канон I Васељенског Сабора; 5, 6, 10, 11, 13, 20, 23. канон IV Васељенског Сабора; 17, 18. канон Трујског сабора; 10. канон VII Васељенског

Сабора; 3, 6. канон Антиохијског сабора; 20, 23. (32), 105. (118), 106. (119–120) канон Картагинског сабора.

[44] Канони Светих Васељенских Сабора са тумачењима. М.: *Сибирская благозвонница*, 2011. С. 665–666.

[45] В. изнад, 2. одељак.

[46] Канони Светих Васељенских Сабора са тумачењима. С. 341.

[47] „нека предстојници светих цркава кипарских имају потпуну и неоспориву власт, сходно правилима Светих Отаца и староме обичају, самим по себи постављати најпобожније Епископе“ (8. канон III Васељенског Сабора).

[48] Цариградски сабор 1593. године је одредио да Предстојатељ Руске Цркве „буде брат и да се назива братом православних Патријараха, једнак по чину и достојанству, и да се по обичају православних патријараха упише и потпише као *Патријарх московски и целе Русије и Северних земаља*“ (Акт Цариградског сабора 1593. године).

[49] Писмо цариградског Патријарха Атинагоре местобјустителју Патријаршијског престола Руске Православне Цркве Митрополиту крутицком и коломенском Пимену № 583 од 24. јуна 1970. год.

[50] Интервју митрополита пруског Елпидофора (Ламбринијадиса) Атинско-македонској новинској агенцији, јул 2018. год.

[51] В. Томос о аутокефалности Српске Православне Цркве 1879. године: „Од сада да буде канонски самостална, независна и самоуправна, чија је глава, као и свих Православних Цркава, Богочовек Господ и Спаситељ наш Исус Христос.“

[52] У саопштењу Секретаријата Светог Синода Албанске Православне Цркве од 15. новембра 2022. године критикује се ова одредба Томоса. У документу Албанске Цркве се наводи да Томос који јој је додељен не садржи тезу о томе да се Васељенски Престол признаје за главу, да се сама Албанска Црква назива „сестром“, док је ПЦУ у Томосу названа „ћерком“. Јерарх Бугарске

Православне Цркве тим поводом пише: „Ово не значи неко симболично првенство цариградског Патријарха или првенство у смислу првог међу једнакима. У Томосу је питање првенства повезано са искључивим овлашћењима цариградског Предстојатеља над целокупном Православном Црквом... Кроз услове Томоса покушава се пружити свеправославна канонска снага антиканонским поступцима Цариградске Патријаршије у украјинском питању, и проглашеним овлашћењима надграничне јурисдикције на канонској територији Помесних аутокефалних Цркава“ (Данило, митрополит видински. За јединство Цркве. М.: *Познание*, 2021. стр. 25, 38).

[53] „Нажалост, у случају украјинске аутокефалности, Васељенски Патријарх се одриче своје традиционално признате координирајуће улоге, која подразумева изражавање и спровођење саборних одлука Помесних Православних Цркава, те стога одбија да сазове Свеправославни Сабор или Сабор Предстојатеља. Напротив, он као папа: 1) делује надгранично на територији туђе јурисдикције, која је подређена Руској Цркви, како је и сам донедавно признавао; 2) доноси суверене и независне одлуке супротне мишљењу не само саме Цркве Украјине, већ и Помесних Православних Цркава; 3) тврди да су остали православни епископи широм света дужни да прихвате сваку његову одлуку; 4) сматра да за његову одлуку није потребно одобрење других Цркава и да се она не може оспорити“ (из *Отвореног писма свештеника, верника и мирјана Грчке Цркве* објављеног у септембру 2019. год.). „Постоји јасна жеља Цариградске Патријаршије... да присвоји овлашћења која никада нису дата ниједном епископу Православне Цркве. Нажалост, то подсећа на тужне покушаје римског епископа да узурпира власт у Цркви. Сви знају до чега је то довело.“ (Данило, митрополит видински. За јединство Цркве. Стр. 27).

[54] Изјава митрополита кикског и тилирског Никифора из његовог саопштења на конференцији у Москви 16. септембра 2021. В.: Светско Православље: првенство и саборност у светлу православне доктрине. М: *Познание*, 2023. С. 268.

[55] „Ако неко... обрати једно место к саборној Цркви, и тим местом управља три године, а нико не полаже своје право на то место, од таквога нико да не тражи поменуто место, тим мање, ако је за те три године постао епископ, који је могао своје право истакнути, а међутим то није учинио.“

[56] „Парохије у свакој епархији... морају увек остати под влашћу епископа који су за њих надлежни, а поготово ако су их већ тридесет година несумњиво водили и њима управљали.“

[57] Томос цариградског Патријарха Мелетија IV // Православље у Естонији. Истраживања и документи. М.: *Православная энциклопедия*, 2010. Т. 2. С. 42-45.

[58] Акт цариградског Патријарха Димитрија и Светог Синода Цариградске Патријаршије од 3. априла 1978. о престанку важења Томоса цариградског патријарха Мелетија IV из 1923. године // Православље у Естонији. стр. 207–208; Порука цариградског Патријарха Димитрија митрополиту

шведском и целе Скандинавије Павлу од 3. маја 1978. // Православље у Естонији. стр. 208–209.

[59] Патријаршијски и синодски акт Цариградске Патријаршије о обнови Патријаршијског и Синодског томоса из 1923. године о православној Естонској митрополији // Православље у Естонији. С. 314–317.

[60] В.: *Никифор, митрополит кикски и тилирски*. Савремено украјинско питање и његово решавање према божанским и свештеним канонима. М.: *Познание*, 2021. С. 32. Овде је наведено и много сведочења о том признању од стране Цариградске Цркве (С. 32–42).

[61] „А ово исто нека важи и за друге области, и за све Епархије, да никакав од најбогољубазнијих Епископа не заузимље другу Епархију, која није била одавна и од самог почетка под његовом или његових предшасника руком; а ако је који узео другу Епархију и насилно је себи присвојио, нека је поврати, да се не вређају правила отаца, да се под изликом свештене службе не поткрађује гордост светске власти, и да нерасудно не изгубимо по мало ону слободу, коју нам је даровао својом крвљу Господ наш Исус Христос, ослободилац свију људи.“

[62] Из писма цариградског Патријарха Вартоломеја митрополиту Чешких земаља и Словачке Христофору № 102 од 4. фебруара 2012. године (поводом прослављања 60. годишњице аутокефалности Православне Цркве Чешких земаља и Словачке у Прагу): „У случају да се понове аналогне манифестације поводом прослављања аутокефалности Цркве Чешких земаља и Словачке, која се сматра непостојећом и од самог почетка неважећом, будући да је тада била наметнута актом Московске Патријаршије, Васељенска Патријаршија ће са жаљењем бити принуђена да укине канонску аутокефалност додељену пре четрнаест година Вашој Цркви, да врати Цркви Чешких земаља и Словачке статус аутономне Цркве, који је имала пре овог канонског чина, да је избаци из Свештених Диптиха Православних аутокефалних Цркава где заузима четрнаесто место и да о томе обавести све сестринске Православне Цркве.“

[63] *Anastassiadis A.* Un «Vatican anglicano-orthodoxe» a Constantinople?: Relations interconfessionnelles, rêves impériaux et enjeux de pouvoir en Méditerranée orientale a la fin de la Grande Guerre // Voisinages fragiles: Les relations interconfessionnelles dans le Sud-Est européen et la Méditerrannée orientale 1854-1923: Contraintes locales et enjeux internationaux / Éd. A. Anastassiadis. Athènes, 2013. P. 283–302.

[64] Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια. 1922. Σ. 130.

[65] Конкретно, 1993. године када је Јерусалимска Патријаршија одлучила да обнови раније

постојећу епархију у Аустралији, и када је тамо поставила егзарха, та одлука је изазвала изузетно оштру реакцију Цариградске Патријаршије. На заседању проширеног Синода Цариградске Цркве одржаног у Истанбулу 30–31. јула 1993. године, уз учешће поглавара Александријске и Грчке Цркве, као и представника Кипарске Цркве, два епископа Јерусалимске Патријаршије су лишени чинова, а јерусалимски Патријарх Диодор је осуђен за „богохулно кршење“ свештених канона, саблазан и поделу грчког народа. Он се више није помињао у диптисима Цариградске Цркве, али му је из „милосрђа и човекољубља“ дато време да се покаје и поништи одлуку о стварању јурисдикције Јерусалимске Патријаршије у Аустралији под претњом да ће му у супротном бити одузет чин. У таквим условима Патријарх Диодор је био принуђен да одустане од стварања егзархата у Аустралији и другим земљама дијаспоре, након чега је његово помињање у диптисима Цариградске Цркве настављено, а рашчињеним архијерејима су враћени чинови. В.: Цариградска Православна Црква // Православна енциклопедија. М., 2015. Т. 37. С. 289.

[66] Ову логику је применио Цариград посебно приликом преласка бившег епископа сергијевског Василија (Озборна), који је 2006. године примљен у Цариградску Патријаршију без канонског отпуста Руске Православне Цркве (2010. године Свети Синод Цариградске Патријаршије је епископа Василија лишио чина и монаштва због његове одлуке да ступи у брак).

[67] Писмо местобјуститеља Московског Патријаршијског трона митрополита Пимена цариградском Патријарху Атинагори № 85 од 14. јануара 1971. године.

[68] Саопштење Светог Синода Руске Православне Цркве од 15. априла 2008. године.

[69] Документ IV Свеправославног предсаборног саветовања „Православна дијаспора. Решење“, Шамбези, 2009. год.

[70] Учешће архијереја Руске Православне Цркве на овим окупљањима прекинуто је у складу са Саопштењем Светог Синода поводом незаконитог упада Цариградске Патријаршије на канонску територију Руске Православне Цркве од 14. септембра 2018. године.

[71] Интервју цариградског Патријарха Вартоломеја за лист *Етникос Кирикс*, 13. новембар 2020. год.

[72] Исто.

Превела Мила Матић

Напомена. У превођењу канона коришћен текст са сајтова ***https://www.kanoni.sabornost.org/kanoni.php?k=5*** */ sr.wikipedia.org*

Извор: https://mospat.ru/sr/news/90540/